

HET COMLOT VAN LAKEN

Johan Op de Beeck

Het complot van Laken

Historische thriller

Horizon

Inhoud

1940		13
1	Ten zuiden van Maastricht, vrijdag 10 mei 1940, 5.30 uur	15
2	Londen, vrijdag 10 mei 1940, 18.00 uur	21
3	Kasteel van Wijnendale, zaterdag 25 mei 1940, 4.30 uur	29
4	Londen, Belgische ambassade, zondag 26 mei 1940, 22.00 uur	41
5	Ergens in West-Vlaanderen, dinsdag 28 mei 1940, 6.30 uur	45
6	Mechelen, zondag 9 juni 1940, 12.00 uur	51
7	Brussel, kantoren van de Geheime Feldpolizei, Dwarsstraat 8, woensdag 16 oktober 1940, 16.00 uur	55
8	Londen, Baker Street, donderdag 31 oktober 1940, 9.00 uur	59
9	Londen, Eaton Square, donderdag 31 oktober 1940, 10.00 uur	63
10	Londen, Cabinet War Rooms, maandag 4 november 1940, 8.00 uur	67
11	Laken, Koninklijk Paleis, vrijdag 6 december 1940, 10.00 uur	73
1941		77
12	Mechelen, Schuttersvest 17, zaterdag 8 februari 1941	79
13	Mechelen, Schuttersvest 17, donderdag 3 april 1941	83
14	Londen, St. Ermin's Hotel, vrijdag 4 april 1941, 19.00 uur	85
15	Laken, Koninklijk Paleis, zondag 20 april 1941, 15.00 uur	91
16	Mechelen, Bruul 79-81, 13 mei 1941, 23.00 uur	99
17	Mechelen, Schuttersvest 17, zondag 18 mei 1941, 5.00 uur	101
18	Londen, SIS Headquarters, Broadway 54, dinsdag 6 juni 1941, 10.00 uur	105
19	Brussel, kantoren van de Geheime Feldpolizei, vrijdag 27 juni 1941, 11.30 uur	109
20	Marseille, zondag 30 juni 1941, 20.00 uur	115
21	Algiers, zaterdag 5 juli 1941, 9.00 uur	119

22	Casablanca, dinsdag 30 juli 1941, 10.00 uur	123
23	Strand van Casablanca, vrijdag 9 augustus 1941, 2.00 uur	127
24	Kasteel van Seneffe, vrijdag 15 augustus 1941, 23.00 uur	129
25	Atlantische Oceaan, zaterdag 23 augustus tot donderdag 28 augustus 1941	135
26	Londen, Westminster, dinsdag 2 september 1941	137
27	Londen, SOE Headquarters, Baker Street, woensdag 3 september 1941, 6.30 uur	141
28	Londen, Amerikaanse ambassade, Grosvenor Square, maandag 8 september 1941, 16.00 uur	145
29	Arisaig, Schotland, Arisaig Training School, maandag 8 september 1941	151
30	Londen, Caxton Bar in het St. Ermin's Hotel, vrijdag 19 september 1941, 19.00 uur	159
31	Arisaig, Schotland, Arisaig Training School, zaterdag 25 oktober 1941, 20.00 uur	163
32	Londen, OSS Headquarters, Grosvenor Street 70, maandag 27 oktober 1941, 22.00 uur	167
33	New Forest, Hampshire, Beaulieu Finishing School, maandag 27 oktober 1941	173
34	Londen, Pelham Crescent 22, dinsdag 28 oktober 1941, 20.00 uur	175
35	Brussel, Hotel Metropole, woensdag 29 oktober 1941, 19.00 uur	179
36	Londen, White's Club, St. James's Street, vrijdag 31 oktober 1941, 12.00 uur	185
37	Londen, White's Club, St. James's Street, vrijdag 31 oktober 1941, lunchtijd	195
38	Londen, Eaton Square 105, maandag 3 november 1941, 8.30 uur	199
39	Altrincham, Cheshire, Dunham Massey, dinsdag 4 november 1941, 15.00 uur	207
40	Saffron Walden, graafschap Essex, Audley End House, woensdag 5 november 1941, 18.00 uur	211
41	Saffron Walden, graafschap Essex, Audley End House, donderdag 6 november 1941, 5.00 uur	219

42	Tempsford, graafschap Bedfordshire, Tempsford Airfield, donderdag 6 november 1941, 17.00 uur	223
43	Halifaxbommenwerper boven het Kanaal, nacht van 6 op 7 november 1941	231
44	Kasteel van Laken, vrijdag 7 november 1941, 19.00 uur	235
45	Bos van Bohain, vrijdag 7 november 1941, 1.00 uur	241
46	Brussel, Hotel Siru, Rogierplein, vrijdag 7 november 1941, 19.00 uur	247
47	Washington, ministerie van Oorlog, Foggy Bottom, vrijdag 7 november 1941, 18.30 uur	253
48	Brussel, Rogierplein, zaterdag 8 november 1941, 6.00 uur	261
49	Oudergem, Vogelzang 25, zaterdag 8 november 1941, 8.30 uur	267
50	Cointes bij Luik, maandag 10 november 1941, 23.00 uur	275
51	Brussel, kantoren van de Geheime Feldpolizei, Dwarsstraat 8, dinsdag 11 november 1941, 17.00 uur	281
52	Brussel, Edmond Picardstraat, woensdag 12 november 1941, 9.00 uur	285
53	Falaën, nabij Dinant, donderdag 13 november 1941, 17.00 uur	289
54	Burcht van Montaigle, donderdag 13 november 1941, nacht	293
55	Antwerpen, Koningin Astridplein, zondag 16 november 1941	303
56	Tussen Brussel en Mechelen, donderdag 20 november 1941, 9.00 uur	311
57	Mechelen, tuinpaviljoen van de aartsbisschoppelijke tuin, donderdag 20 november 1941, 10.00 uur	319
58	Schaarbeek, Lambermontlaan 80, donderdag 20 november 1941, 17.00 uur	323
59	Schaarbeek, ten huize van de familie Charlier, donderdag 20 november 1941, middernacht	327
60	Schaarbeek bij nacht, vrijdag 21 november 1941	335
61	Anderlecht, Ninoofsesteenweg, zaterdag 22 november 1941, 18.00 uur	341
62	Anderlecht, Scheutveld, donderdag 27 november 1941, 7.00 uur	347
63	Luckington, graafschap Wiltshire, Bridges Court, zaterdag 29 november 1941, 12.00 uur	353

64	Londen, Caxton Bar in het St. Ermin's Hotel, zondag 30 november 1941, 14.00 uur	359
65	Brussel, huis van mevrouw Roberts, Stevinstraat 141, donderdag 4 december 1941, 9.00 uur	365
66	New York, zondag 7 december 1941	369
67	Brussel, Naamsepoort, maandag 8 december 1941, 8.00 uur	377
68	Schaarbeek, Josaphatpark, maandag 8 december 1941, 20.00 uur	385
69	Ergens in Brabant, ten westen van Brussel, dinsdag 9 december 1941, 23.00 uur	387
70	Brussel, Kroonlaan 41, donderdag 11 december 1941, 18.00 uur	393
71	Brussel, Warandepark, vrijdag 12 december 1941, valavond	401
72	Brussel, vrijdag 12 december 1941, twaalf meter diep onder het Warandepark	405
73	Knokke, maandag 15 december, 10.00 uur	415
74	Brugge, de nacht van 15 op 16 december 1941	423
75	Brussel, Kroonlaan 41, woensdag 17 december 1941, 19.00 uur	429
76	Brussel, Hôtel de Coudenberg, Kommandostab militair bestuur, Koningsplein 7, donderdag 18 december 1941, 9.00 uur	437
77	Brussel, kantoren van de Geheime Feldpolizei, Dwarsstraat 8, vrijdag 19 december 1941, 21.00 uur	445
78	Brussel, Josaphatpark, zaterdag 20 december 1941, 1.00 uur	449
79	Washington, Capitol Hill, dinsdag 23 december 1941, 15.00 uur	453
80	De weg tussen Seneffe en Nijvel, vrijdag 26 december 1941, 7.00 uur	459
81	Brussel, huis van mevrouw Roberts, Stevinstraat 141, zaterdag 27 december 1941, 6.00 uur	469
82	Brussel, Hôtel de Coudenberg, Kommandostab militair bestuur, Koningsplein 7, zaterdag 27 december 1941, 23.00 uur	471
1942		477
83	Londen, SOE Headquarters, Baker Street, vrijdag 30 januari 1942, 18.00 uur	479
84	Brussel, Café des Arcades, donderdag 5 februari 1942, 14.00 uur	485

85	Brussel, huis van mevrouw Roberts, Stevinstraat 141, vrijdag 6 februari 1942, 20.00 uur	489
86	Brussel, Wetstraat, woensdag 6 mei 1942, 17.30 uur	493
87	Brussel, Wetstraat, woensdag 6 mei 1942, 18.00 uur	497
88	Brussel, kantoren van de Geheime Feldpolizei, Dwarsstraat 8, donderdag 7 mei 1942, 8.30 uur	501
1946		509
89	Brussel, Hotel Metropole, maandag 8 januari 1946, 17.00 uur	511
90	Brussel, Beenhouwersstraat, woensdag 23 januari 1946, 13.00 uur	525
91	Andenne, Kasteel van Maizeret, vrijdag 22 februari 1946	531
92	Londen, maandag 4 maart 1946, 22.00 uur	535
93	Londen, Davies Street 33, nacht van 4 op 5 maart 1946	541
94	Wenen, vrijdag 8 maart 1946, 7.00 uur	545
95	Wenen, tussen de Bäckerstrasse en de Grünangergasse, nacht van 8 op 9 maart 1946	549
96	Wenen, ergens in de Grünangergasse, nacht van 8 op 9 maart 1946	557
97	Wenen, de Amerikaanse sector, nacht van 8 op 9 maart 1946	563
Toelichting		569
In memoriam		583
Verklarende namenlijst		585
Geraadpleegde werken en artikels		589

Non semper ea sunt, quae videntur.

(De dingen zijn niet altijd zoals ze schijnen te zijn.)

– Gaius Julius Phaedrus, eerste eeuw n.C.

1940

1

*Ten zuiden van Maastricht, vrijdag 10 mei 1940,
5.30 uur*

Sergeant Joseph Van Hooff dacht dat het een dag als alle andere zou worden. Dat hij die dag bloedplassen en afgerukte ledematen zou zien, behoorde niet tot de verwachtingen. Hij was vroeg uit de veren. Tien maanden al was hij onder de wapens bij de bereiden artillerie. Murw van verveling was hij er geworden. Dat er oorlog in de lucht hing, was een mogelijkheid waarmee hij terdege rekening hield. Hoe die eruit zou zien, daarover kon hij zich geen concreet idee vormen. Maar alles was beter dan dit versuffende wachten, ver van huis. Samen met velen van zijn kameraden hoopte hij dat de ontknoping nabij was, tegelijk vrezend dat die hoop ooit werkelijkheid zou worden. Maar vandaag nam hij zijn spullen bij elkaar. Hij zou met militair verlof gaan en zijn familie opzoeken in Mechelen. Tegen de avond zou hij vader en moeder zien. En natuurlijk Irma. De afgelopen dagen had hij de wildste fantasieën over zijn kersverse echtgenote moeten onderdrukken. Het was dan ook al een maand geleden dat ze elkaar bemind hadden.

‘Doe Irma de groeten van mij, hè Jef! Ze zegt altijd dat ze mij mist,’ riep sergeant Schevernels, leunend in de deuropening van de commandopost. Hij maakte een obsceen gebaar met zijn heupen terwijl hij een sigaret rolde.

Van Hooff deed alsof hij lachte.

Vulgair varken. Maar die gedachte sprak hij niet uit. In de kazeromaten kon je beter vrienden dan vijanden hebben.

‘In uw dromen, ja. Ik ga vieren, Schevernels!’ riep hij terug. ‘Gij zorgt ondertussen wel dat den Duits ons niet komt onderbreken, hè.’ En hij stak zijn hand op.

Van Hooff was haarkapper, een beroep dat hij van zijn vader Felix had geleerd. De ‘coiffeur’ was een opvallende verschijning. Zijn zwarte haren en glinsterende blauwe ogen trokken de aandacht. Mocht iemand hem een mooie man genoemd hebben, dan zouden de meeste mensen dat beaamd hebben, hijzelf inclusief. Joseph – Jef voor de vrienden – Van Hooff was een rijzige sportieveling die er prat op ging bij KV Mechelen gespeeld te hebben (tijdens het interbellum nog RFC Malinois). Zijn enige hoogtepunt daar beleefde hij toen hij met de toenmalige voetbalgrootheid Bert De Cleyn op de foto mocht. Zelf schopte hij het niet verder dan een kortstondig verblijf in de reserveploeg. Hij schreef meer over de sport dan dat hij haar beoefende. Als freelancesportjournalist pende hij voetbalverslagen voor de *Gazet van Mechelen*. Een doodgewone Belg tussen de honderdduizenden anderen die sinds september 1939 onder de wapens waren geroepen.

De meesten van hen waren mannen die zich op een heel ander leven hadden voorbereid en nooit hadden gedacht ten strijde te moeten trekken voor hun land. Maar een mens went aan alles. Ze hadden zich al maanden bij die feiten neergelegd. Toen op 23 augustus 1939 via de radiozenders van het NIR in Brussel het Duits-Russische niet-aanvalspact werd bekendgemaakt, was er geen huiskamer in België die geloofde dat de wereld nog kon blijven draaien zoals altijd. Kranten werden naarstig gelezen. Thuis zaten mensen in spanning te wachten op het radionieuws. Een maand later was Duitsland Polen binnengevallen. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk verklaarden Hitler de oorlog. Dat onweer had de Belgische regering al sinds maanden zien hangen. Maar ze had tevens gehoopt eraan te kunnen ontsnappen. Voorzichtigheidshalve was er in de winter van 1939 wel druk overlegd met de militaire staven van Parijs en Londen, en was er een mobilisatie ingezet van zeshonderdduizend dienstplichtigen. Onder hen Jef Van Hooff.

Alles in hem zong. Nog voor de middag verwachtte hij in Mechelen aan te komen. Verheugd monsterde hij de azuurblauwe hemel en luisterde naar de vogelzang in de boomgaard waar zijn compagnie gelegerd was. Toen voelde hij zich getroffen door een merkwaa-dige, onverklaarbare en plots ingetreden stilte. De natuur zweeg. Het getjilp was gestaakt. Geen hond leek nog te blaffen. De soldaten keken elkaar vragend aan. Secondelang leek het alsof de aarde haar rotatie had gestaakt. Toen drong het tot hem door. Een aanzwellend, onheilspellend gezoem dat deed denken aan een bijenzwerm. Maar het waren geen bijen die in aantocht waren. Wel Duitse vliegtui-gen, Stuka's, Dorniers en Messerschmitts. Met honderden tegelijk kwamen ze aanvliegen. Gebiologeerd door dat schouwspel staarde iedereen naar boven.

Toen kwam de ontredding. Vijftig meter verder ontplofte de eerste bom. De ene knal volgde de andere op. Aardkluiten vlogen in het rond. Bij de Belgische soldaten heerste er eensklaps een onbeschrijf-lijke paniek. Als een hulpeloos kind op de vlucht voor een boeman, rende ook Van Hooff van links naar rechts. Onaangekondigd en brutaal penetreerde een emotie die hem vreemd was zijn zenuwcentrum: doodsangst. Nooit eerder had hij het gieren van de verticaal omlaag-duikende Stuka's aangehoord. IJzingwekkend was het. Hij voelde een ongecontroleerde ontlasting uit het vege lijf lopen. Later zou het voor hem een schrale troost zijn dat zijn lotgenoten in dat opzicht zeer talrijk waren. De hele compagnie stooft uiteen. Sommigen met hun broek in hun handen of barrevoets.

Razendsnel nam de opeenvolging van de gebeurtenissen toe. Een donderende knal. Van Hooff smakte tegen de vlakke. Stofwolken omringden hem. Eerst voelde hij niets. Hij hoorde ook niets. Maar zag wel iets: een lichaam zonder benen. In de mond een brandende sigaret. In de ogen was het licht gebroken. Het was Schevernels. Morsdood.

Verbijsterd keek Van Hooff om zich heen. Overal gulpende won-den, afgerukte hoofden en ledematen tussen de kanonaffuiten. Man-nen liepen verdwaasd in het rond, in shock. Anderen renden voor

hun leven. Sommigen probeerden er het beste van te maken. Onder hen Van Hooff. Zijn voeten klotsten door drekkige plassen modder en bloed.

Zonder oorlogsverklaring of waarschuwing waren de Duitse strijdkrachten om halfvijf 's ochtends België binnengevallen. Van Hooffs eenheid lag aan het Albertkanaal, net ten zuiden van Maastricht, op vijf kilometer van het Belgische fort Eben-Emael. Van Hooff had er de voorbije maanden veel over gelezen in de krant: militaire experts van verschillende landen waren het erover eens dat Eben-Emael een van de sterkste forten van Europa was. Slechts één woord om het te typeren: onneembaar! Het fort moest de bruggen over de Maas en het Albertkanaal in de omgeving van Maastricht afschermen en zo beletten dat een Duits invasieleger de steenwegen zou kunnen gebruiken die toegang gaven tot het westelijk gelegen Haspengouws Plateau, een ideaal opmarsgebied naar het Belgische binnenland en naar Parijs. Als de Wehrmacht ergens zou aanvallen, zou het zeker hier zijn. In de nabije omgeving van het fort had de Belgische legerleiding niet minder dan negentig stukken veldgeschut gericht op de bruggen over de Maas en het Albertkanaal. Een ervan werd bemand door Van Hooff en de aan stukken gereten sergeant Schevernels.

Tijd voor gevoelens was er niet. Overal om zich heen zag Van Hooff chaos, bloed, schreeuwende mensen en kolonel Marissal. Zijn charismatische bevelhebber was uit het niets opgedoken en trachtte de boel weer op orde te krijgen. Wat ook merkwaardig snel gebeurde. Nu het luchtruim weer leeg was, kon er weer geademd worden.

Van Hooff zag Marissal op zich afkomen. ‘Sergeant Van Hooff, wat is hier de status?’

Van Hooff stamelde iets over Schevernels en vroeg tot zijn eigen stomme verbazing of hij nog op verlof kon gaan.

Marissal staaarde hem even aan, klopte hem op de schouder en zei: ‘Dat zal even moeten wachten, denkt u niet? Breng met uw mannen

het geschut in gereedheid. Geen paniek. Het fort zal die Duitsers wel even bezighouden.'

Terwijl hij sprak, keek Van Hooff in de verte naar de witte wolkjes die boven de geschutskoepels van het fort opstegen. Seconden later waren de ontploffingen te horen.

'Dat zijn niet onze kanonnen,' schreeuwde de kolonel verbijsterd. Verreikers werden nu in groten getale op Eben-Emael gericht. 'Het lijkt alsof de vuurmonden... afgebroken zijn,' riep iemand.

Geen enkele Belgische officier kon dan ook weten dat die ochtend vanaf twee vliegvelden rond Keulen, Ostheim en Butzweilerhof, zweefvliegtuigen waren opgestegen die *Fallschirmjäger* zouden drop-pen boven op het plateau waar de vesting zich bevond. De Duitse para's maakten er met speciale explosieven de kanonnen onschadelijk. Voor hun ogen zagen de mannen van Marissal hoe de onneembaar gewaande vesting in een kwartier tijd door zesentachtig Duitse com-mando's onschadelijk werd gemaakt. Een totaal nieuwe manier van oorlogvoering, die men weldra als blitzkrieg zou bestempelen.

De volgende dag werd het fort veroverd. Samen met honderddui-zenden andere Belgische soldaten moest Van Hooffs eenheid de wijk nemen. Het werd een onafgebroken vlucht naar het westen. Pas drie dagen later konden ze in Dendermonde even op adem komen.

De terugtocht werd niet vergemakkelijkt door de vluchtelingen die de wegen overspoelden. Het scheen Van Hooff toe alsof de hele natie op de vlucht was geslagen. Mensen in maatpakken en bontjassen, nonnen en kantoorbedienden die zo weggelopen leken te zijn van hun stoel, boeren, slaggers en politiemannen die allang hun rol van ordehandhaver hadden ingeruild voor het omgekeerde. Men trachtte het vege lijf te redden met auto's, te voet, met lastwagens, tractors en vrachtwagens. Paarden sleurden aan karren, kinderen duwden de rol-stoel van hun oma's vooruit. Een onoverzichtelijke mensenzee over-spoelde de wegen, op de vlucht voor de naderende Panzer en bestookt door de Luftwaffe. Op dezelfde dag dat Van Hooff en zijn makkers

op hun donder kregen aan de grens, wierpen Duitse vliegtuigen rond halftien 's avonds een lading brisantbommen uit over zijn thuisstad. Dat zou hij pas weken later van Irma vernemen. De Bruul, de Mechelse hoofdstraat, had de meeste voltreffers moeten incasseren, net zoals de Egmontstraat en de Onze-Lieve-Vrouwestraat. Geen wonder dat de mensen in paniek wegluchtten. 'Tijdens de volgende dagen is de stad voor vier vijfde leeggelopen. Als ik me op straat waagde, leek het hier wel een spookstad,' zou Irma hem later vertellen.

En zo was het ook in de meeste andere Belgische steden. Twee miljoen Belgen ontvluchtten hun woning. Ze zochten hun heil en vrijheid in het westen, en in het noorden van Frankrijk. Chaos en een totale ontregeling van het openbare leven waren het gevolg. Wie thuisbleef, wachtte op wat komen ging en luisterde naar de berichten van het NIR, de openbare radiozender die nu vanuit het Flageygebouw in Brussel onafgebroken in de ether was. Ze vertelden dat er Fransen en Britten te hulp kwamen. Maar de ene Belgische provincie na de andere kon vaststellen dat die hulp te laat kwam of te zwak was. Iets langer dan twee weken zouden de geallieerden nog strijden.

2

Londen, vrijdag 10 mei 1940, 18.00 uur

Bij de toegangspoort van Buckingham Palace gingen de berenmutsen in de houding staan. De bezoeker kwam hier niet voor het eerst. Maar wel voor het laatst. Het was premier Neville Chamberlain, die in 1938 nog had gedacht dat hij Hitler in zijn zak had nadat hij met hem het Verdrag van München had gesloten. Daarbij was hij in het stof gekropen en had hij ingestemd met de Duitse annexatie van een deel van Tsjecho-Slowakije. Een vies zaakje, waarmee overigens niet alleen de Franse en Britse regering blij waren, maar ook de Belgische. Toen Chamberlain 's ochtends het nieuws van de Duitse overval op België en Nederland vernam, verkeerde hij nog even in de waan de rots in de branding te zullen zijn. Om zes uur 's avonds echter bleek dat hij overbodig wrakhout was geworden. Alle politieke kampen hadden hun steun opgezegd. Dit waren geen tijden meer voor een leider die met paaien en pluimstrijken nazi-Duitsland kon bedwingen. Rond zeven uur 's avonds werden de touwtjes in handen genomen door een man die van een heel ander kaliber was: minister van Marine Winston Churchill. In Downing Street kruisten ze nog even elkaars pad, de oude en de nieuwe premier. Churchill trakteerde Chamberlain nog gauw op een van zijn beroemde oneliners: 'Groot-Brittannië en Frankrijk vonden dat ze moesten kiezen tussen oorlog of oneer. Ze kozen voor oneer. En nu krijgen ze oorlog.'

'Ik heb niets anders te bieden dan bloed, hard werken, tranen en zweet,' zo vertelde Churchill zijn landgenoten drie dagen later op de

radio. Het was de eerste van een lange reeks indrukwekkende toespraken die de mensen kippenvel bezorgden en die het Britse moreel zouden opkrikken. De ontredding van het Engelse leger in Duinkerke kon hij niet meer voorkomen, maar hij had naast bevlogen toespraken, leiderschap en politieke wilskracht nog andere troeven. Een van de eerste dingen die hij ondernam, was een snelle wederopbouw van het Britse spionagenetwerk op het Europese vasteland. Al drie weken eerder – op 19 juli 1940, de dag waarop Hitler in de Reichstag triomfantelijk aankondigde dat het Derde Rijk duizend jaar zou bestaan en Engeland binnenkort ten onder zou gaan – zette Churchill eigenhandig een kort memorandum op papier, gericht aan het War Cabinet. In zijn onnavolgbare handschrift stelde hij de regering voor om een Special Operations Executive, SOE, op te richten, die als opdracht had ‘het coördineren van alle overzeese sabotage- en ondermijningsactiviteiten tegen de vijand’.

Enkele uren later riep de premier het militaire hoofdkwartier, de bazen van de befaamde Intelligence Service en de belangrijkste ministers bij elkaar. Plaats van het gebeuren was niet langer Downing Street, maar het bunkercomplex dat onder de straten van Westminster was gebouwd en waarvan de ondergrondse corridors zich tot kilometers in de omtrek uitstrekten, tot aan Picadilly Circus. Zelfs de meeste deelnemers aan de vergadering wisten niet eens dat ze bestonden. Ze kwamen samen in de War Cabinet Room. Het was niet meer dan een ruimte van vier betonnen muren met eenvoudige tafels die in een vierkant waren geplaatst. Ze boden plaats aan twintig mensen, plus één. Churchill kwam als laatste binnen, zette zich aan het hoofd en zei: ‘Mijne heren, dit is de plek van waaruit ik de oorlog ga leiden.’

De generaals zetten omstandig uiteen dat het land een overlevingsoorlog te wachten stond tegen een veel sterkere vijand. Op zee zou de Royal Navy zijn mannetje wel staan. Maar soldaten waren er lang niet voldoende. En of de RAF bestand was tegen het aanstaande Duitse luchtoffensief, moest nog blijken. Spionnen hadden ze nauwelijks en

het waren amateurs in vergelijking met die van Hitler. De conclusie was deprimerend. ‘Het voortbestaan van een maatschappijmodel stond hier op het spel,’ wierp iemand in het midden. ‘Het voortbestaan van het Verenigd Koninkrijk, het Empire en misschien nog veel meer,’ zo opperde een ander. Maar de eerste minister was combattief en wilde dat ook uitstralen, voor zijn omgeving, voor de militairen en voor de hele bevolking.

‘We gaan ze op hun donder geven, en niet alleen op hun donder, maar op alle mogelijke plaatsen waar het pijn doet, zo geniepig en gemeen mogelijk,’ zei de *prime minister*.

De twintig aanwezigen luisterden hoe de leider van de natie naast de openlijke, conventionele oorlog ook een ondergrondse, geheime en meedogenloze oorlog tegen de vijand wilde ontketenen, waarbij geen enkel middel geschuwd mocht worden. Hij sneed de nota aan over de nieuwe geheime oorlogvoering en de soe.

‘Alles is geoorloofd wat mij betreft,’ opperde Churchill.

‘Is dat niet een zeer onhoofse wijze van oorlog voeren?’ vroeg vice-premier Attlee.

De handen van de kersverse prime minister zochten iets in de eideloze reeks zakken die zijn veston rijk was. Uit een ervan diepte hij een sigarendoos op. ‘La Aroma de Cuba’ stond erop. Hij koos er een joekel van een sigaar uit, perforeerde haar met een lange lucifer, blies haar open en stak de lucifer aan, die hij bij de punt van de sigaar hield terwijl hij aan het andere uiteinde bleef zuigen tot ze overtuigend rookte. Met een achteloos gebaar wierp hij de brandende lucifer op de grond. De hele tijd had het gezelschap gewacht op zijn repliek.

‘Oorlog is een spel dat met de glimlach wordt gespeeld. Als u niet kunt lachen, doe dan alsof. En als u zelfs dat niet kunt, blijf dan uit de buurt tot u het wel kunt,’ kreeg Attlee te horen.

Churchill zette de lijnen uit. Alle gebieden waar de nazi’s het voor het zeggen kregen – hij verwachtte dat die elke dag groter zouden worden – moesten dringend geïnfiltrerd worden. Sommigen aan tafel keken nu naar Sir Stewart Menzies, hoofd van de inlichtin-

gendienst sis. In het openbaar werd zijn naam nooit uitgesproken. Men had het dan over 'C'. Van alle aanwezigen was C het meest betrokken bij deze zaak. Een nieuwe geheime dienst zou zijn leven niet makkelijker maken. Er dreigden allerlei overlappingsen en bevoegdheidsconflicten. Dat onzalige vooruitzicht bracht hij ter tafel. Aan Churchills zwaarder wordende ademhaling merkte de tafel dat deze zich opwond. Zijn tanden leken de grote sigaar bijna tot moes te knijpen terwijl hij C strak aankeek.

'U hebt concurrenten, zegt u? Prijs u gelukkig, dat betekent dat u voor iets staat in het leven,' antwoordde de premier, die de ironie nooit ver hoefde te zoeken.

Menzies, die niet makkelijk van zijn stuk te brengen was, probeerde dan maar een ander argument: 'De RAF en de Navy hebben te weinig middelen om beide diensten te bedienen. Transportmiddelen voor het afzetten van agenten en voorraden in de bezette gebieden zijn schaars.'

De grote baas trok even aan zijn sigaar en haalde de schouders op. Maar C kreeg voorzichtige steun uit andere hoeken. Sommige hoge pieten aan tafel vonden dat deze nog op te richten soe weinig eerbare methodes op het oog zou hebben, zoals moord, aanslagen en ontvoeringen. Kortom, terreur. Niets voor de gentlemen die Westminster bevolkten.

'Niet erg,' vond Churchill. 'We noemen hen voortaan gewoon het Ministry of Ungentlemanly Warfare.'

Onwelvoeglijke oorlogvoering wilde hij. Einde discussie.

Menzies zag dat hij het pleit begon te verliezen. Zijn monopolie stond op het spel. 'Die soe zal gewoon een extra operationeel risico vormen,' opperde hij. 'Hun acties gaan op den duur zoveel aandacht trekken in vijandelijk gebied dat ze onze inlichtingenoperaties in het gedrang kunnen brengen.'

'Dat is nu precies het punt, Sir Stewart, ik wil dat ze de aandacht trekken,' repliceerde Churchill. 'Dit zal een totale oorlog worden. Dus ook een propagandaoorlog. Iedereen in bezet gebied moet weten dat wij nog niet uitgeteld zijn, dat ze op ons kunnen rekenen. We

moeten het moreel daarginds hooghouden en de mensen rijp maken voor het verzet. Dat doet men niet door in stilte door de achterkamer te sluipen.’

Hij maakte een einde aan de discussie. ‘Heren, zet Europa in vuur en vlam.’ Voor hem was de tijd van de hoffelijke gentlemenpion duidelijk voorbij, net zoals deze meeting. Hij verliet de ruimte zonder plichtplegingen en toog naar alweer een andere vergadering van belang. Verdere uitleg werd verschaft door zijn persoonlijke assistent, Sir Desmond Morton, een oude getrouwe van Churchill. Beiden hadden een band voor het leven gesmeed in de loopgraven van de Grote Oorlog. Churchill had er meegemaakt hoe Morton het Military Cross had gekregen na de Slag bij Arras, waar hij een kogel in de hartstreek had gekregen. Morton zou nog twee jaar zijn plicht vervullen, met de kogel in zijn lijf. Plichts- en eergevoel en zelfverloochening hoorden bij de weinige eigenschappen die Churchill in mensen bewonderde. Sinds zijn aantreden als premier was Morton ook zijn speciale veiligheidsadviseur. Een oogje houden op de eigen-gereide wereld der inlichtingendiensten behoorde tot diens grenzeloze takenpakket. Morton was een schimmige figuur die niemand tot zijn vriend rekende, maar van wie Churchill duidelijk had gemaakt dat hij namens hem sprak.

‘Van de SIS verwachten we inlichtingen, van de SOE verwacht de premier dat ze saboteert, stakingen organiseert, lokale verzetsgroepen van wapens en geld voorziet, *terrorist acts* pleegt en belangrijke nazi’s en collaborateurs vermoordt.’ Morton klonk als een boekhouder die niet anders kan dan de onvermijdelijke realiteit vaststellen.

‘Waarom een nieuwe dienst oprichten?’ vroeg SIS-chef Stewart Menzies. ‘Wij hebben toch al een sectie voor dat soort dingen?’

Morton wond er geen doekjes om. Het was de hoogste tijd dat de Britten hun spionagediensten nieuw leven inbliezen. Want in de officiële Britse geheime dienst, de SIS, leek de nieuwe eerste minister niet bijzonder veel hoop te stellen.

‘sis, dat is inlichtingenwerk,’ zei Morton. ‘Uw agenten dienen in alle stilte te werk te gaan. Ze moeten op de achtergrond blijven, zich vermengen met de bevolking en niet gezien worden. Het doel van de SOE is om dingen op te blazen, de boel op zijn kop te zetten. Ze willen opgemerkt worden. Jullie beide diensten hebben dus diametraal tegenovergestelde werkmethodes.’

In dat laatste vond Menzies juist een tegenargument. ‘Opzienbarende acties van cowboys zullen ons inlichtingenwerk alleen maar bemoeilijken,’ stelde hij.

Morton maakte een wegwerpgebaar. ‘Houd alstublieft het einddoel voor ogen, Sir Stewart. Het doel van Groot-Brittannië is de oorlog te winnen zonder opnieuw Britse soldaten naar het vasteland te moeten sturen. Dat doel wordt gediend door de economie in de bezette gebieden zodanig te ontwrichten dat de mensen in opstand komen tegen hun nazileiders. In zekere zin is dit economische oorlogvoering. En net daarom wil Churchill de SOE niet onder het oorlogsministerie plaatsen, maar onder het ministerie van Economische Oorlogvoering van Hugh Dalton.’

‘O, we gaan dus spioneren met economen en boekhouders?’ schamperde Menzies.

‘Nee, C, met uw mensen.’ Morton was slechts de boodschapper van onwelkom nieuws. ‘U hebt onlangs Section D gecreëerd binnen de sis om onconventionele oorlogvoering en subversieve methodes in te zetten. Welnu, de regering wenst Section D over te hevelen naar de SOE.’

Menzies moest nog van de klap bekomen toen hij Morton hoorde toevoegen dat ook het War Office zijn inlichtingenagenten en het Foreign Office zijn propagandadienst aan de SOE moesten afstaan.

Menzies verliet de meeting in de wetenschap dat hij de cowboys van de SOE niet alleen moest dulden, maar dat ze bovendien met zijn meer operationele mensen aan de haal waren gegaan. Maar Churchill had een cruciale, onmisbare troef in C’s handen gelaten: de radio-communicatie vanuit ‘station X’, het ultrageheime Bletchley Park in

Zuid-Engeland. Hier werd al het geheime radioverkeer gemonitord en ontcijferd, en werd er getracht de codes van de vijand te breken. Wat ook steeds vaker lukte. Door dat succes kregen ze de overhand. De SOE kon zoveel agenten droppen als ze wilde, haar radioberichten zouden dus altijd eerst in handen van de SIS komen voordat ze bij de SOE zelf terechtkwamen. Een situatie die nog voor opzienbarende situaties zou zorgen. Menzies werd in die overtuiging gesterkt door de wetenschap dat ook de luchtmacht niet stond te trappelen om de SOE te helpen. De RAF had veel betere, historische banden met de SIS. Telkens als de geheime diensten vliegtuigen nodig hadden om agenten in bezet gebied te parachuteren, zou de RAF dan ook voorrang geven aan de SIS, en de SOE stiefmoederlijk behandelen. Dat was in elk geval zijn verwachting. Ook het ministerie van Buitenlandse Zaken, het Foreign Office, zag de SOE niet zitten, omdat ze een diametraal tegenovergestelde strategie huldigde dan die van de SIS. Tegenkanting genoeg dus. Maar met Churchill aan haar zijde stond de SOE voorlopig wel bijzonder sterk.

‘We zijn ervan overtuigd dat we met de nieuwe SOE dat soort dingen beter kunnen aanpakken dan ooit,’ had Morton aan het einde van het gesprek gezegd. Al zou dat ‘aanpakken’ minder vlot verlopen dan zijn baas gehoopt had. Nadat de beslissing tot oprichting van de nieuwe geheime dienst genomen was, kwamen de bevoegde instanties in de volgende dagen tot dezelfde conclusies als de SIS zelf: er was haast niemand meer in Europa op wie ze een beroep konden doen, terreinkennis was er nauwelijks en door de bank genomen was de hele Britse spionagegemeenschap niet goed voorbereid op de gigantische taak die op haar schouders rustte. Het was maar een van de vele kolossale problemen waarvoor de nieuwe eerste minister nu als het weerlicht een oplossing moest vinden. Want op het continent, meer bepaald in België, ging het intussen helemaal mis.